

Universiteit Utrecht

MISSIE GESLAAGD?

Een onderzoek naar de ervaring van excursies door taal- en cultuurdocenten.

C.C.E. Fijnaut, I. Viergever & A.W. van Wijlen

Praktijkgericht onderzoek in het kader van de opleiding
Vorbereidend Hoger Onderwijs docent Nederlands.
Centrum voor Onderwijs en Leren, Universiteit Utrecht.

Begeleider: prof. dr. J.D.H.M. Vermunt

December 2011

Samenvatting

In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar excursies. Hierin wordt antwoord gegeven op de vraag hoe taal- en cultuurdocenten excursies ervaren. Eerder onderzoek heeft uitgewezen dat een groot aantal factoren van invloed is op de waardering van excursies. Een aantal factoren leiden tot negatieve ervaringen van excursies. Deze onderzoeken gaan echter vooral over het bètagebied en geven dus weinig informatie over de ervaringen van taal- en cultuurdocenten. Door middel van een vragenlijst is op drie scholen geïnventariseerd onder docenten (n=25) hoe excursies worden ervaren. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de verschillende stadia die een excursie kent. De vragen hadden betrekking op vervoer, budget, planning, begeleiding, veiligheid, gedrag van leerlingen, curriculum, locatie en de aansluiting van theorie en praktijk. Uit dit onderzoek is gebleken dat excursies positief worden ervaren en dat vooral het gedrag van leerlingen en de aansluiting van de theorie en praktijk van invloed zijn op de totaalwaardering van de excursie. Voor scholen is het dus zaak dat er voldoende tijd en aandacht wordt besteed aan de inhoud van de excursie in de klas, zodat de leerlingen het doel van excursie duidelijk wordt.

'Begeleiding in Parijs was nalatig' en 'Maastrichtse meisjes geven school de schuld': dit zijn enkele nieuwsberichten uit april 2011. Twee leerlingen uit Maastricht raakten vermist tijdens een schoolreisje in Parijs. Door deze berichten waren schoolexcursies opeens een *hot item* in het nieuws. In eerste instantie lijken excursies vooral interessant en uitdagend voor leerlingen, maar hoe kijken docenten ertegenaan? In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de ervaring van excursies door taal- en cultuurdocenten.

1. Inleiding

Organiseren van excursies

Een excursie betekent meer dan een beloning aan het einde van het jaar voor leerlingen. Een schooluitstapje brengt lesboeken tot leven. Bovendien valt er op locatie meer te beleven dan in een klaslokaal (Connolly, Groome, Sheppard & Stroud, 2006). Het organiseren van waardevolle excursies hoort bij het taakprofiel van de docent. Maar hoe ervaren leerkrachten zo'n excursie eigenlijk? Uit onderzoek naar excursies in het bèta-gebied blijkt dat de attitude van docenten tegenover excursies afhankelijk is van veel verschillende aspecten, zoals tijd, vervoer en planning (Falk & Balling, 1979; Fido & Gayford, 1982; Muse, Charelott & Davidman, 1982).

Leerlingen krijgen tijdens een excursie kans om te leren in een andere omgeving, zoals een museum of een dierentuin. Dit levert unieke mogelijkheden op (Connolly et al., 2006). Leerlingen onthouden leerervaringen die tijdens excursies worden opgedaan het langst. Na enkele jaren kunnen veel leerlingen drie aspecten noemen, die ze geleerd hebben tijdens een excursie (Falk & Dierking, 1997). Tevens blijkt dat excursies een waardevolle bijdrage leveren aan het klassikale onderwijs (Falk & Balling, 1979; Michie, 1998). De

kwaliteit van het onderwijs gaat door schooluitstapjes omhoog. Docenten krijgen namelijk de kans om andere lesmethoden in te zetten dan in de klas. Tevens verbetert de attitude van leerlingen tegenover het desbetreffende vak. Daarnaast zijn uitstapjes goed voor het sociale contact binnen een klas. Leerlingen en docenten gaan dan immers in een meer informele setting met elkaar om.

Er zit echter ook een aantal negatieve aspecten aan het organiseren van excursies. Die negatieve kanten komen aan het licht bij zowel de voorbereiding van de excursie als tijdens de excursie zelf. Zo blijkt niet iedere docent voldoende bekwaam te zijn om de link tussen de lessen op school en de praktijk op een goede manier duidelijk te maken. Ook speelt de factor tijd een grote rol. De docent moet veel tijd investeren in het organiseren van de excursie, en de excursie moet worden ingepast in het rooster en curriculum. Een andere belemmering voor docenten is het mogelijk storende gedrag van leerlingen op de locatie waar de excursie plaatsvindt. Andere belemmeringen voor docenten zijn de administratieve moeilijkheden, zoals procedures op school, het regelen van goed vervoer en de kosten van de excursie. Verder betoogt Michie (1998) dat er een sterke behoefte is aan meer professionele ontwikkeling van onderwijs-materiaal voor excursies (Falk & Balling, 1979; Michie, 1998).

Bij het organiseren van excursies komt dus een aantal aspecten kijken, die voor een negatieve ervaring kunnen zorgen. Het effect daarvan is dat docenten een negatieve houding krijgen tegenover het organiseren van een excursie en het op excursie gaan (Falk & Balling, 1979; Michie, 1998).

In het onderzoek komt echter ook naar voren dat docenten vinden dat leerlingen baat hebben bij praktijkvoorbeelden bij de gewone

lessen. Dit draagt bij aan de bereidheid van de docenten om op excursie te gaan.

Motivatie

Ondanks de mogelijke belemmeringen zijn docenten toch bereid om op excursie te gaan. Welke motivaties hebben docenten hiervoor? Er zijn diverse soorten motivaties te onderscheiden voor docenten om excursies te organiseren (Kisiel, 2005). De connectie met het curriculum blijkt de belangrijkste reden om een uitstapje te regelen. Voor sommige leerkrachten is die connectie zelfs een vereiste om een excursie op te zetten. Met excursies stimuleren docenten de interesses en motivaties van leerlingen, maar excursies bieden ook plezier en beloning.

Wanneer is een excursie een succes? Een uitstapje is geslaagd, wanneer er gelegenheid is om nieuwe kennis te demonstreren. Verder moeten de excursies gerelateerd zijn aan het curriculum van het vak. De interesse van leerlingen moet dan ook toenemen voor een verwant onderwerp. Ook vinden docenten een excursie een succes wanneer alle leerlingen weer veilig thuis zijn. Toch blijkt dat docenten zich meer richten op de kwaliteit van de ervaring dan op de meetbare leerresultaten (Kisiel, 2005).

Programma

Het organiseren van een excursie klinkt altijd als een fantastisch idee, maar de uitvoering is lastiger (McLoughlin, 2004). Het doel van iedere excursie is om een goed georganiseerde, motiverende excursie in te zetten als leermiddel. Beginnende docenten focussen echter regelmatig zo veel op organisatorische details en veiligheid dat de inhoudelijke kant van een excursie in het gedrang komt. Maar om een excursie te laten slagen, is het juist van belang dat er aandacht wordt besteed aan het inhoudelijke programma (DeWitt & Storckdieck, 2008). Een

goede structuur van een uitstapje vergroot namelijk het leerresultaat. Een succesvolle structuur is gebaseerd op drie fasen: de voorbereidende fase (*pre-trip*), de daadwerkelijke excursie en de afsluitende fase (*post-trip*) (Meiers, 2010).

Het is belangrijk dat excursies op school worden voorbereid. Niet alleen moet het programma gedeeld worden met leerlingen, maar ook docenten moeten vertrouwd zijn met het dagprogramma. Het blijkt namelijk, dat docenten die goed voorbereid zijn en ondersteuning krijgen van het personeel ter plaatse, meer tevreden zijn met het resultaat van een schooluitje (Bitgood, 1989). Om docenten te helpen, ontwikkelen de meeste instituties materiaal ter ondersteuning. Dit materiaal bevat bijvoorbeeld lesplannen en ideeën om de excursie aan het curriculum te koppelen (Anderson & Zhang, 2003).

Docenten kunnen dus verschillende motivaties hebben om een excursie te organiseren (Kisiel, 2005). Toch blijken sommige docenten uitstapjes nog steeds te zien als een gezellig dagje uit (DeWitt & Storckdieck, 2008). Het blijkt dat deze docenten zich bewust zijn van goede excursiepraktijken, maar toch blijven ze voor hun eigen programma kiezen.

Relevantie

De aangehaalde onderzoeken laten de positieve en negatieve aspecten van zowel de praktische als de inhoudelijke kant van uitstapjes zien. In de hierboven aangehaalde onderzoeken worden echter uitsluitend bèta-excursies beschreven. Excursies in het kader van een alfacurriculum blijven buiten beschouwing. Er zijn redenen om aan te nemen dat alfa-excursies anders ervaren zouden kunnen worden door docenten. De excursies die op het alfagebied worden georganiseerd, hebben te maken met taal en kunst en de praktijk van die richtingen is nu

eenmaal anders dan de praktijk van bijvoorbeeld natuurkunde of biologie, waar leerlingen de natuur in kunnen gaan, op zoek naar verschijnselen die zij in de theorie hebben bestudeerd. Excursies op het gebied van taal en kunst zijn excursies waar veel kan worden aanschouwd, zoals in een museum.

Tevens wijzen de hierboven aangehaalde onderzoeken uit dat de ervaring van excursies door docenten sterk samenhangt met de praktische aspecten van een excursie. De excursies, die worden beschreven in deze literatuur, zijn vooral gebaseerd op excursies in de Verenigde Staten en in Engeland. Deze landen verschillen behoorlijk van Nederland, bijvoorbeeld op het gebied van vervoer. Praktische zaken rondom een excursie kunnen in Nederland dus anders uitpakken.

Deze twee aspecten maken het waardevol om een onderzoek te doen naar de waardering van excursies, die georganiseerd worden in het kader van taal- en cultuurvakken door docenten in Nederland. In dit artikel wordt het onderzoek naar dit gebied beschreven.

Het belangrijkste argument voor dit onderzoek is echter dat er veel onderzoek is gedaan naar het leereffect van excursies en de inhoudelijke invulling van excursies, maar dat nog nauwelijks bekend is hoe docenten excursies ervaren (Kisiel, 2006). De ervaring van de docenten is echter wel cruciaal voor het verloop van de excursie en de organisatie van excursies in de toekomst.

2. Methode

In dit onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal: Hoe worden excursies door taal- en cultuurdocenten ervaren? Hierbij hebben we gelet op de volgende aspecten: vervoer, budget, locatie van de excursie, planning van de excursie, begeleiding, veiligheid, gedrag van leerlingen, curriculum en de aansluiting van de theorie en de praktijk. Daarnaast hebben we in de vragenlijst onderscheid

gemaakt tussen vragen over de voorbereidende fase, de excursie zelf en de afsluitende fase (Meiers, 2010).

Vragenlijst

Op basis van de eerdere onderzoeken en de uitkomsten van verkennende gesprekken met docenten op scholen is een vragenlijst ontwikkeld. Deze vragenlijst bestond uit 62 vragen in totaal, verdeeld over 9 clusters die hierboven genoemd zijn. De 56 inhoudelijke vragen moesten beantwoord worden op een vijfpuntsschaal (helemaal mee oneens – helemaal mee eens). De overige zes vragen gingen over de betreffende respondent, zoals de school waarop hij lesgeeft en het aantal excursies dat per jaar in zijn sectie wordt georganiseerd. Er is gekozen om uitsluitend de ervaring van eendaagse excursies te bevragen, om praktische zaken als overnachting en vliegtickets te vermijden.

Vervoer & budget

Het cluster vervoer bevatte vragen over het regelen van vervoer en het organiseren van de reis. Binnen het cluster budget is gevraagd naar het beschikbare budget en of dit beperkingen voor de excursie met zich meebracht.

Locatie

De vragen bij het cluster locatie gingen over het personeel, het inspelen op de groep, terecht kunnen op de locatie op de gewenste datum, of de docent zich welkom voelde met zijn leerlingen en of hij de locatie voor dezelfde excursie volgend jaar weer zou kiezen.

Planning

Binnen het cluster planning werd gevraagd naar de tijd die beschikbaar was om de excursie te organiseren, of die tijd onder werktijd viel, of het organiseren van de excursie tot stress heeft geleid en of de

docent de volgende keer eerder zou beginnen met het organiseren van de excursie. Er werd ook gevraagd of de tijdsplanning van de excursie zelf klopte, of er gedurende de dag gehaast moest worden, of er ruimte in de jaarplanning was voor de excursie en of de docent na de betreffende excursie opzag tegen het organiseren van een volgende excursie.

Begeleiding

Bij het cluster begeleiding werd gevraagd of de docent zich bezwaard voelde om collega's te vragen om mee te gaan als begeleider, of er voldoende collega's beschikbaar waren en of de begeleiders deden wat er van hen verwacht werd. Ook werd gevraagd of de docent het gevoel had dat hij er tijdens de excursie alleen voor stond, of het aantal begeleiders voldoende was en of hij tevreden was over de manier waarop hij de excursie samen met zijn collega's heeft begeleid.

Veiligheid

Binnen het cluster veiligheid werd gevraagd of de docent opzag tegen de verantwoordelijkheid voor een grote groep leerlingen, of de excursie van de leerlingen gewaarborgd was tijdens de excursie en of hij bang was dat er iets zou gebeuren. Er werd ook gevraagd of bij een volgende excursie duidelijkere afspraken gemaakt moeten worden omtrent veiligheid en of de docent opgelucht was toen de leerlingen weer veilig thuis waren.

Gedrag leerlingen

Bij het cluster gedrag leerlingen is gevraagd of de docent van tevoren heeft nagedacht over welk gedrag van leerlingen wel en niet gewenst is, of hij zich vooraf zorgen maakte over het gedrag van leerlingen en of de leerlingen inzet toonden tijdens de excursie. Ook werd gevraagd of de docent zich schaamde voor het gedrag van de leerlingen

en of er de volgende keer duidelijkere gedragsafspraken gemaakt moeten worden. Tot slot werd gevraagd of hij met een goed gevoel terugkeek op het gedrag van leerlingen.

Curriculum

Bij het cluster curriculum is gevraagd of er in het curriculum voldoende rekening werd gehouden met de excursie en of het lastig was om de excursie erop te laten aansluiten. Er werd ook gevraagd naar de meerwaarde voor het vak en of de inhoudelijke invulling van de excursie voor een goed gevoel heeft gezorgd. Er werd ook gevraagd of de locatie voldeed aan de inhoudelijke eisen van de excursie en of de docent lang bezig is geweest om een goed inhoudelijk programma in elkaar te zetten.

Aansluiting theorie en praktijk

Bij het cluster aansluiting theorie en praktijk werd gevraagd of de docent het belangrijk vond dat de leerlingen goed voorbereid werden op de excursie, of er veel aandacht besteed is aan de inhoud van de excursie in de klas en of de opdrachten die tijdens de excursie gemaakt werden, aansloten bij de theorie die behandeld is in de klas. Tevens kwamen in dit cluster vragen voor over het leereffect van de excursie en de aansluiting van het kennisniveau van de leerlingen bij de inhoud van de excursie en over de meerwaarde voor het vak. De laatste vraag was of de leerlingen de excursie meer als een uitje zagen dan als onderdeel van het vak. Bij dit cluster werd ook gevraagd of de docent het belangrijk vond om in een praktijksituatie te zijn met zijn leerlingen, of de leerlingen moeite hadden met het uitvoeren van de opdrachten, of de leerlingen na de excursie een positievere houding hadden ten opzichte van het vak, of de leerlingen meer kennis van het onderwerp hadden dan voor de excursie, of de docent zich bedacht dat de opdracht

voor tijdens de excursie anders in elkaar had moeten zitten en of de docent het gevoel had dat de leerlingen echt iets hebben geleerd.

Binnen elk cluster is onderscheid gemaakt tussen cognitieve en affectieve vragen. De cognitieve vragen gaan over de gedachten van de respondent over een bepaald onderwerp, de affectieve vragen gaan vooral over gevoelens. Op deze manier hebben we geprobeerd om 'ervaring' te definiëren. Een voorbeeld van een cognitieve vraag is: 'Er

werd in het curriculum voldoende rekening gehouden met de excursie'. Een voorbeeld van een affectieve vraag is: 'Ik was opgelucht toen alle leerlingen weer veilig thuis waren'.

Respondenten

Het onderzoek is uitgevoerd op drie scholen in de regio midden-Nederland. In totaal hebben 25 respondenten de vragenlijst ingevuld. Dit waren zowel docenten uit het eerste- als tweedegraadsgebied.

3. Resultaten

In tabel 1 staan de gemiddelden en standaarddeviaties per vraag.

Tabel 1. Frequenties per vraag (minimum = 1, maximum = 5)

	M (n=25)	s.d.		M (n=25)	s.d.
Vervoer - lastig	1.24	0.52	Veiligheid – angst	2.56	1.23
Vervoer - tegenop zien	1.52	0.65	Veiligheid – betere afspraken	1.92	1.04
Budget - voldoende	3.84	1.21	Veiligheid - opgelucht	4.12	0.93
Budget - beperkend	2.20	1.23	Gedrag - vooraf nadenken	3.96	1.14
Locatie - terecht kunnen	2.04	1.49	Gedrag – zorgen maken	2.68	1.15
Locatie - gewenste datum	2.28	1.34	Gedrag – inzet leerlingen	3.88	0.73
Locatie - welkom voelen	4.20	0.76	Gedrag – schaamte voor leerlingen	1.96	1.14
Locatie - inspelen op groep	3.71	1.16	Gedrag - gedragsafspraken	2.56	1.12
Locatie - goed bevallen	4.16	1.07	Gedrag - goed gevoel	4.08	1.04
Locatie - volgende excursie	1.87	1.29	Curriculum – excursie past	3.44	1.26
Planning - voldoende tijd organisatie	3.72	1.51	Curriculum - aansluiting	2.21	1.06
Planning - onder werktijd	2.84	1.46	Curriculum - meerwaarde vak	4.00	1.10
Planning - gaf stress	2.52	1.33	Curriculum - inhoudelijk invulling	4.16	0.85
Planning - tijdsplanning klopte	4.28	0.79	Curriculum - inhoudelijke eisen	4.16	0.90
Planning - haasten gedurende dag	2.00	1.12	Curriculum -inhoudelijk programma	2.96	1.16
Planning - eerder beginnen	2.24	1.23	Aansluiting – lln. goed voorbereid	4.44	0.77

Planning - volgende excursie	1.68	0.99	Aansluiting - opdrachten in de les	3.64	1.00
Planning - inplannen jaarplanning	2.88	1.42	Aansluiting - aandacht in klas	2.80	1.00
Planning - ruimte jaarplanning	3.32	1.15	Aansluiting - leerrendement	2.20	1.00
Planning - ander moment	1.84	0.94	Aansluiting - kennisniveau	3.72	0.84
Begeleiding - voldoende collega's	3.60	1.41	Aansluiting - meerwaarde vak	2.38	1.06
Begeleiding - collega's vragen	2.12	1.24	Aansluiting - praktijksituatie	4.48	0.87
Begeleiding – zoals verwacht	4.44	0.96	Aansluiting - moeite opdracht	2.22	0.90
Begeleiding - niet alleen	4.12	1.45	Aansluiting - lln. zien als uitje	3.08	0.86
Begeleiding - voldoende begeleiders	4.20	1.12	Aansluiting - achteraf meer kennis	4.00	0.65
Begeleiders - tevreden begeleiding	4.52	0.87	Aansluiting - opdracht anders	2.16	1.25
Veiligheid - verantwoordelijkheid	2.84	1.38	Aansluiting - positievere houding	3.30	0.82
Veiligheid - waarborging	4.00	1.16	Aansluiting - echt iets geleerd	4.08	0.81

In bovenstaande tabel zijn de meest opvallende waarden vetgedrukt. Deze waarden zullen per cluster worden besproken in de tekst hieronder.

Uit deze tabel kan worden opgemaakt dat er weinig tot geen problemen worden ervaren met het organiseren van de reis en het regelen van vervoer (m=1.24 en m=1.52). Ook wordt het beschikbare budget gemiddeld als positief beoordeeld (m=3.84 en m=2.20). De locatie waar de excursie plaatsvindt, wordt over het algemeen positief beoordeeld. De respondenten voelen zich over het algemeen welkom op de locatie (m=4.20) en de locatie bevalt over het algemeen ook goed (m=4.16).

De planning van de excursie op de dag zelf was over het algemeen prima. De inpassing van de excursie in de jaarplanning scoort echter relatief laag (m=2.88) en gemiddeld genomen valt het organiseren van de excursie eerder buiten dan binnen werktijd (m=2.84)

Over de begeleiding zijn de respondenten over het algemeen positief. Er zijn over het algemeen voldoende collega's beschikbaar om mee te gaan op excursie (m=3.60). De

respondenten voelen zich ook niet erg bezwaard om collega's mee te vragen op excursie (m=2.12). Tijdens de excursie doen begeleiders wat er van hen verwacht wordt (m=4.44).

Op veiligheid wordt hoog gescoord. De veiligheid wordt gewaarborgd (m=4.00), maar de respondenten zijn opgelucht als de leerlingen weer veilig thuis zijn (m=4.12).

De respondenten schaamden zich niet voor het gedrag van de leerlingen (m=1.96) en keken achteraf met een goed gevoel terug op hun gedrag (m=4.08).

De respondenten vinden dat de excursie goed in het curriculum past. Hierbij valt op dat de respondenten vooral erg tevreden zijn over de inhoudelijke invulling van de excursie (m=4.16) en de locatie (m=4.16).

Over de aansluiting van de theorie bij de praktijk kan worden gezegd dat de respondenten het belangrijk vinden om in een praktijksituatie te zijn met hun leerlingen (m=4.48) en achteraf geven de respondenten aan dat de leerlingen echt iets hebben geleerd (m=4.08).

Ompolen

Voordat de resultaten verder geanalyseerd zijn, zijn de scores van de verschillende vragen omgepoold. Daardoor betekenen de antwoorden op de positief en negatief gestelde vragen hetzelfde. De maximumscore 5 betekent het meest mee eens en de minimumscore 1 betekent het minst mee eens. De positieve of negatieve formulering van de vraag maakt nu dus niet meer uit. Alle antwoorden hebben dezelfde betekenis.

Schalen

Op basis van de clusters uit de vragenlijst zijn schalen gemaakt. Het voordeel hiervan was dat er met sets van vragen gerekend kon worden, in plaats van met losse vragen. Hieronder wordt de betrouwbaarheid van de verschillende schalen gerapporteerd, op basis waarvan kon worden vastgesteld met welke schalen kon worden gerekend.

Tabel 2. Aantal vragen en betrouwbaarheid per cluster

item	n	α
Vervoer	2	0.19
Budget	2	0.60
Locatie	6	0.73
Planning	10	0.62
Begeleiding	6	0.76
Veiligheid	5	0.63
Gedrag leerlingen	6	0.71
Curriculum	6	0.76
Aansluiting theorie/praktijk	13	0.80

Op basis van bovenstaande betrouwbaarheden, kon worden geconcludeerd dat de vragen met betrekking tot het budget, de locatie, de planning, de begeleiding, de veiligheid, het gedrag van de leerlingen, het

curriculum en de aansluiting tussen theorie en praktijk samengevoegd konden worden tot één schaal om mee te rekenen. De twee vragen over vervoer zijn los van elkaar in de berekeningen meegenomen. Deze vragen zijn dan ook niet omgepoold in de berekeningen, omdat beide vragen negatief geformuleerd zijn en de antwoorden op deze vragen dus hetzelfde betekenen. Hieronder staat de tabel waarin de gemiddelde scores en standaarddeviaties van de schalen zijn opgenomen.

Tabel 3. Gemiddelde scores en standaarddeviaties per schaal

Schaal	M	s.d.
Budget	3.82	1.03
Locatie	4.00	0.79
Planning	3.68	0.58
Begeleiding	4.13	0.80
Veiligheid	3.31	0.73
Gedrag leerlingen	3.79	0.68
Curriculum	3.77	0.67
Aansluiting theorie/praktijk	3.73	0.50

Vergelijking

Allereerst is gekeken of de ervaringen van de respondenten per school verschillen. Hierbij is gerekend met de hierboven genoemde schalen.

Scholen

Er is alleen een significant verschil tussen de scholen wat betreft de aansluiting tussen theorie en praktijk ($p=.021$). Op één van de drie scholen wordt de aansluiting tussen theorie en praktijk heel hoog bevonden ($m=4.17$), terwijl dat op de twee andere scholen significant minder is (respectievelijk $m=3.71$ en $m=3.47$).

Vak

In tabel 4 is af te lezen hoe vaak een excursie werd georganiseerd in het kader van een schoolvak.

Tabel 4. Schoolvakken in het kader waarvan een excursie werd georganiseerd

Vak	n
Nederlands	3
Duits	2
Frans	2
Spaans	1
Klassieke talen	3
Beeldende kunst	4
CKV	3
Anders ¹	7

1. Binnen de categorie anders vallen projectdagen, talentklassen, etc.

Tabel 5. Frequenties excursies

Aantal excursies per jaar	n
0	1
1	10
2	3
3	7
4	2
5	0
6	2

Het vak in het kader waarvan de excursie is georganiseerd, is niet van invloed op de ervaring van docenten.

Aantal excursies per jaar

In tabel 5 is af te lezen hoeveel respondenten hoe vaak een excursie organiseren. Er is één significant verband, namelijk tussen het aantal georganiseerde excursie per jaar en het gedrag van leerlingen: respondenten zijn negatiever over het gedrag van leerlingen als zij 3 keer per jaar of minder een excursie organiseren, dan wanneer zij 4 of meer keer per jaar een excursie organiseren ($p=.027$).

Praktisch, inhoudelijk of beide?

Er is een significant verschil tussen de ervaring van de aansluiting van theorie en praktijk tussen respondenten die alleen het praktische deel van de excursie hebben georganiseerd en de respondenten die zowel het inhoudelijke als praktische deel van de excursie hebben georganiseerd ($p=.015$). De mensen die alleen het praktische deel hebben georganiseerd, ervaren minder aansluiting van theorie en praktijk ($m=3.36$) dan de mensen die beide hebben georganiseerd ($m=3.88$).

Correlaties

Schalen

Er is gekeken of de ervaring van de verschillende aspecten van excursies met elkaar samenhangen. De intercorrelaties tussen de schalen zijn te vinden in tabel 6.

Tabel 6. Intercorrelaties tussen de schalen, rapportcijfer en twee losse vragen over vervoer.

Schaal	Vervoer lastig	Vervoer tegenop	Budget	Locatie	Planning	Begeleiding	Veiligheid	Gedrag	Curriculum	Aansluiting
Vervoer tegenop	.107									
Budget	.303	.258								
Locatie	.047	-.019	.325							
Planning	.365	.131	.257	.587**						
Begeleiding	.142	.025	.113	.338	.160					
Veiligheid	.421*	.231	.293	.186	.238	.216				
Gedrag	.163	.226	.157	.250	.192	.214	.574**			
Curriculum	.403*	-.054	-.003	.273	.436*	.314	.407*	.206		
Aansluiting	.243	.087	-.295	.089	.317	.251	.344	.456*	.625**	
Rapportcijfer	-.221	.038	-.262	.216	.221	.076	.230	.565**	.268	.608**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Bij alle significante verbanden is er sprake van positieve correlaties. Dit betekent dat er sprake is van een lineair verband, waarbij een hoge score op de ene variabele ook een hogere score op de andere variabele inhoudt.

Dit verband treedt op tussen het regelen van vervoer en veiligheid en tussen het gedrag van leerlingen en veiligheid. Hoe makkelijker het is om vervoer te regelen, hoe meer veiligheid er wordt ervaren en hoe beter het gedrag van de leerlingen, hoe meer veiligheid wordt ervaren.

Er treedt een soortgelijk verband op tussen het regelen van vervoeren en het curriculum: naarmate het gemakkelijker is om vervoer te regelen, hoe positiever de excursie in het curriculum ervaren wordt. Ook veiligheid hangt samen met het curriculum. Hoe hoger het curriculum wordt gewaardeerd, hoe meer veiligheid wordt ervaren door de respondenten. Er bestaat ook een positief verband tussen het curriculum en de

aansluiting van de theorie en praktijk. Hoe hoger het curriculum wordt gewaardeerd, hoe hoger er gescoord wordt op de aansluiting van theorie en praktijk.

Gedrag en aansluiting van theorie en praktijk hangen ook samen. Naarmate het gedrag van leerlingen beter is, wordt een betere aansluiting van theorie en praktijk ervaren. Daarnaast kan gezegd worden dat de waardering van de locatie samenhangt met planning. Hoe beter de locatie wordt gewaardeerd, hoe hoger ook op planning wordt gescoord. Planning hangt ook samen met het curriculum: hoe hoger er wordt gescoord op planning, hoe hoger er wordt gescoord op curriculum.

Er is ook gekeken naar het verband tussen het rapportcijfer voor de excursie en de verschillende schalen. Uit deze analyse blijkt dat de totaalwaardering die tot uiting komt in het rapportcijfer, samenhangt met het gedrag

van de leerlingen en de aansluiting van de theorie en de praktijk. Hoe beter het gedrag van leerlingen, hoe hoger het rapportcijfer en hoe hoger de aansluiting van de theorie en praktijk wordt ervaren.

Losse vragen

Er is gekeken of er sprake is van samenhang tussen de antwoorden op de verschillende vragen en het rapportcijfer. Hiermee kan worden gekeken welke specifieke aspecten van het organiseren van een excursie, samenhangen met de algehele waardering van de excursie. In tabel 7 zijn de frequenties van de rapportcijfers te vinden.

Tabel 7. Frequentie rapportcijfers

Rapportcijfer	n
5	1
6	1
7	8
7.5	1
8	11
9	3

In tabel 8 staan de intercorrelaties tussen losse vragen en het rapportcijfer die een significant verband hebben. Het gemiddelde rapportcijfer is een 7,6.

Tabel 8. Intercorrelaties tussen een aantal losse vragen en het rapportcijfer.

Vraag	Correlatie
Planning – volgende excursie	-.504*
Veiligheid - gebeuren	-.396*
Gedrag – inzet	.520**
Gedrag – schaamte	-.441*
Gedrag – goed gevoel	.567**
Aansluiting – opdrachtenbijles	.586**
Aansluiting - meerwaarde vak	-.557**
Aansluiting – praktijksituatie	.501*
Aansluiting - uitje	-.460*
Aansluiting – positieve houding	.477*
Aansluiting - echtgeleerd	.583**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Hoe hoger de intentie van respondenten om een volgende excursie naar dezelfde locatie te organiseren, hoe hoger het rapportcijfer. Hoe bangere de docenten waren dat er iets zou gebeuren tijdens de excursie, hoe hoger het rapportcijfer.

Hoe meer inzet de leerlingen toonden tijdens de excursie, hoe hoger het rapportcijfer. Hetzelfde geldt voor de mate waarin de docenten schaamte ervoeren voor het gedrag van de leerlingen en de mate waarin de docenten een goed gevoel hadden over het gedrag van hun leerlingen.

Ten slotte blijkt de ervaring van aansluiting tussen theorie en praktijk een goede graadmeter voor de algehele waardering van de excursie. De mate waarin de opdrachten aansluiten bij de lessen, de mate waarin de leerlingen de meerwaarde voor het vak inzien, de positieve houding van de leerlingen

tegenover het vak en het gevoel dat de leerlingen echt iets geleerd hebben, hangen samen met het rapportcijfer. Ook het belang van de praktijksituatie hangt samen met het rapportcijfer. Ten slotte hangt ook de mate waarin de leerlingen de excursie als een uitje beschouwen samen met het rapportcijfer. Hoe meer de excursie door leerlingen als een uitje wordt beschouwd, hoe lager het rapportcijfer.

4. Conclusie en discussie

In dit onderzoek stond de volgende onderzoeksvraag centraal: hoe worden excursies door taal- en cultuurdocenten ervaren? Om deze vraag te beantwoorden, zijn negen aspecten die te maken hebben met excursies bevraagd in een vragenlijst. Op basis van de hierboven besproken resultaten, kan het volgende antwoord worden gegeven op de onderzoeksvraag:

Excursies worden door taal- en cultuurdocenten hoog gewaardeerd. Het regelen van vervoer leidt niet tot problemen en ook het budget is voldoende om de excursie te organiseren. De begeleiding wordt als positief ervaren, evenals de planning van de excursie op de dag zelf en de inhoudelijke invulling van de excursie. Het gedrag van leerlingen wordt ook als positief ervaren en de respondenten vinden ook dat de aansluiting van de theorie op de praktijk goed is.

Wat als minder positief ervaren wordt, is de inpassing van de excursie in de jaarplanning en het organiseren van de excursie buiten werktijd. Hieruit blijkt dat de volle jaarroosters op scholen en de hoge werkdruk onder docenten effect hebben op hoe excursies worden ervaren.

Verschillen tussen scholen

De drie scholen verschillen op één aspect van elkaar. De docenten op één van de scholen ervaren de aansluiting van de theorie en de praktijk namelijk relatief hoog, in vergelijking

met de twee andere scholen. Dit verschil kan op basis van de informatie over de school niet worden verklaard. De hoge score op de aansluiting van de theorie en de praktijk was eerder te verwachten bij één van de andere onderzochte scholen, waar een activiteitenbegeleider in dienst is. Docenten die een excursie organiseren kunnen op die school voor alle praktische aspecten van het organiseren van een excursie bij de activiteitenbegeleider terecht. Zo heeft de docent meer tijd om de theorie goed op de praktijk te laten aansluiten. Uit de resultaten blijkt echter niet dat de aanwezigheid van een activiteitenbegeleider op de betreffende school een positieve invloed heeft op de waardering van de excursie.

Voor alle scholen geldt dat de aansluiting van de theorie en praktijk als minder positief wordt ervaren, als de respondent alleen het praktische gedeelte van een excursie heeft georganiseerd en niet het inhoudelijke gedeelte. Dit is niet opmerkelijk, want iemand die zich niet heeft beziggehouden met de inhoud, zal ook minder goed weten of de behandelde stof in de les goed aansluit op de praktijk. Ook blijkt voor alle scholen te gelden dat hoe meer excursies er worden georganiseerd, hoe positiever het gedrag van leerlingen wordt ervaren. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat de leerlingen zelf ook vaker op excursie gaan en inmiddels weten hoe ze zich horen te gedragen. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat docenten die vaker op excursie gaan, beter weten hoe ze leerlingen kunnen aansturen en corrigeren in een praktijksituatie.

Totaalwaardering

De totaalwaardering van excursies is bevraagd door middel van een rapportcijfer. Een aantal aspecten van het organiseren van een excursie blijkt samen te hangen met dit rapportcijfer.

Een belangrijk verband is de samenhang tussen het rapportcijfer en het gedrag van leerlingen: hoe beter het gedrag en de inzet van leerlingen, hoe hoger het rapportcijfer. Tevens hangt het gedrag van leerlingen samen met hoe de aansluiting van theorie en praktijk wordt ervaren door docenten. Hoe meer aansluiting tussen de theorie en praktijk wordt ervaren door docenten, hoe hoger ze het gedrag van leerlingen waarderen. Ook geldt dat hoe hoger de aansluiting van de theorie en praktijk wordt ervaren, hoe hoger het rapportcijfer is. Uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat het gedrag van leerlingen en de aansluiting van de theorie en de praktijk belangrijke factoren zijn in de totaalwaardering van excursies.

Vergelijking uitkomsten met literatuur

Dit onderzoek geeft nieuwe inzichten als het gaat om de ervaring van excursies door taal- en cultuurdocenten. Waar andere onderzoekers vooral zeggen dat excursies negatief ervaren worden door docenten (Falk en Balling, 1979; Michie, 1998), kan uit dit onderzoek worden geconcludeerd dat excursies als positief worden ervaren, mits het gedrag van leerlingen goed is en de aansluiting van de theorie en de praktijk in orde is. Het vervoer, waar andere onderzoekers grote problemen in zien, blijkt juist niet voor problemen te zorgen (Falk en Balling, 1979; Michie, 1998). Veiligheid heeft wel effect op de ervaring van andere aspecten van de excursie, maar de totaalwaardering van de excursie leidt er niet onder.

De inpassing van de excursie in de jaarplanning en het organiseren van de excursie buiten werktijd worden in dit onderzoek minder positief ervaren. Dit komt overeen met het onderzoek van Michie (1998), waarin wordt betoogd dat tijd een belangrijke factor is bij de waardering van excursies. Een docent moet veel tijd

investeren in het organiseren van de excursie en de excursie moet worden ingepast in het rooster en het curriculum, bovendien valt het organiseren van excursies vaak buiten werktijd. Ook uit ons onderzoek blijkt dat tijd, rooster en curriculum van invloed zijn op de ervaring van excursies door docenten.

Een andere belemmering die in het onderzoek van Michie (1998) wordt genoemd is het regelen van vervoer. Uit ons onderzoek is echter gebleken dat het regelen van vervoer niet als een probleem wordt ervaren. Tevens wordt er in eerder onderzoek een sterke behoefte aan de ontwikkeling van meer onderwijsmateriaal voor excursies uitgesproken (DeWitt & Storksdieck, 2008). In ons onderzoek wordt de aansluiting tussen theorie en praktijk gemiddeld juist hoog gewaardeerd. Dit wijst erop dat het onderwijsmateriaal voor excursies in orde is.

Er zijn diverse soorten motivaties te onderscheiden voor docenten om excursies te organiseren (Kisiel, 2005). De connectie met het curriculum blijkt de belangrijkste reden om een uitstapje te regelen. Hoewel in dit onderzoek geen aandacht is besteed aan de motivatie om op excursie te gaan, is het belang van een goede aansluiting met het curriculum wel terug te zien in de resultaten: hoe meer aansluiting tussen theorie en praktijk wordt ervaren, hoe hoger de totaalwaardering voor de excursie.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op de waardering van een excursie naar dezelfde locatie, die op verschillende manieren is georganiseerd. Hierdoor kan meer inzicht worden verkregen in de invloed van bijvoorbeeld de begeleiding, op hoe de excursie ervaren wordt. Daarnaast zou er gewerkt kunnen worden met vragenlijsten die zijn afgestemd op een school. Door vooraf interviews te houden met docenten van de

betreffende scholen, zou een op maat gemaakte vragenlijst kunnen worden opgesteld, om zo nog specifiekere vragen naar welke aspecten een rol spelen bij het organiseren van excursies. De resultaten geven dan nog beter aan wat wel en niet werkt bij een excursie.

Om dit onderzoek beperkt te houden, is niet gekeken naar meerdaagse excursies, waarbij nog meer organisatorische aspecten een rol spelen (zoals hotel, vliegreis, etc.). Meerdaagse excursies vragen nog meer van het organisatorisch vermogen van docenten en daarom zou het juist interessant zijn om ook de ervaring van meerdaagse excursies te onderzoeken. Ook het gedrag van leerlingen kan op zo'n langere excursie anders zijn dan bij een eendaagse excursie.

Implicaties voor de praktijk

Om een excursie een positieve ervaring te laten zijn voor docenten, is het meest van belang dat enerzijds het gedrag van leerlingen in orde is en anderzijds dat er een goed inhoudelijk programma is voor de excursie. Zoals in de boekjes ook wel wordt gezegd: orde heeft alles te maken met een goede lesvoorbereiding. Dit is ook het geval bij excursies: naarmate de leerlingen iets interessants en uitdagends wordt geboden, is het gedrag beter. Dit leidt tot een positieve waardering van excursies door taal- en cultuurdocenten. Op het moment dat leerlingen de excursie echter meer zien als een uitje dan een waardevol leermiddel, zakt de waardering. Het is dus zaak dat er voldoende tijd en aandacht wordt besteed aan de inhoud van de excursie in de klas, zodat de leerlingen het doel van excursie duidelijk wordt.

5. Literatuurlijst

- Anderson, D., & Zhang, Z. (2003). Teacher Perceptions of Field-Trip Planning and Implementation. *Visitor Studies Today*, 5 (3), 6-11.
- Bitgood, S. (1989). School Field Trips: An Overview. *Visitor Behavior*, 4 (2), 3-9.
- Connolly, R., Groome, M., Sheppard, K., & Stroud, N. (2006). Tips from the field - Advice from museum experts on making the most of field trips. *The Science Teacher*, 73 (1), 42-45.
- DeWitt, J., & Storksdieck, M. (2008). A Short Review of School Field Trips: Key Findings from the Past and Implications for the Future. *Visitor Studies*, 11 (2), 181-197.
- Falk, J. H., & Balling, J. D. (1979). Setting a neglected variable in science education: investigations in outdoor field trips. Smithsonian Institute, Chesapeake Bay Centre for Environmental Studies (NSF Grant SED 77-18913, unpublished).
- Fido, H. S. A., & Gayford, C. G. (1982). Field work and the biology teacher: A survey in secondary schools in England and Wales. *Journal of Biological Education*, 16 (1), 27-34.
- Kisiel, J. (2005). Understanding Elementary Teacher Motivations for Science Fieldtrips. *Science Education*, 89 (6), 936-955.
- Kisiel, J. (2006). An examination of fieldtrip strategies and their implementation within a natural history museum. *Science Education*, 90 (3), 434-452.
- McLoughlin, A.S. (2004). Engineering active and effective field trips. *The Clearing House*, 77 (4), 160-163.

- Meiers, N.J. (2010). Designing Effective Field Trips at Zoos and Aquariums. A Literature Review. Middlebury College, Vermont.
- Michie, M. (1998). Factors influencing secondary science teachers to organise and conduct field trips. *Australian Science Teacher's Journal*, 44 (4), 43-50.
- Muse, C., Chiarelott, L., & Davidman, L. (1982). Teachers' utilization of field trips: Prospects and problems. *The Clearing House*, 56 (3), 122-126.

Charlotte Fijnaut, Ilse Viergever en Annewil van Wijlen zijn docent-in-opleiding, voor het schoolvak Nederlands aan het Centrum voor Onderwijs en Leren van de Universiteit Utrecht. In het kader van hun opleiding tot eerste-graadsdocent verrichtten zij een onderzoek naar de ervaring van excursies door taal- en cultuurdocenten. De resultaten van dit Praktijkgericht Onderzoek (PGO) en de aanbevelingen die zij naar aanleiding hiervan doen, vormen de basis van bovenstaand artikel.